

„...életben tartottam magam, mert látni akartam, hogy az Észak-atlanti Szövetség megfelelően elindul.”

Ernest Bevin és a NATO

M. Madarász Anita

Történész, ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet, Amerikanisztika Tanszék;
m.madarasz.anita@btk.elte.hu, ORCID: 0009-0001-1118-4752

Abstract

Ernest Bevin and the NATO

As Foreign Secretary, Ernest Bevin implemented a series of plans and ideas that left a lasting mark on history. Both his admirers and critics agree that one of the most significant milestones of his policies was the creation of NATO, in which he played an instrumental role. The paper traces the path Bevin took to bring to life what he deeply believed – that the defense of democracy depended on collective security – by helping to establish a concrete organization dedicated to this cause. For this vision to become a reality, however, it was essential to convince the nations involved that collective defense was not merely a theoretical concept, but a fundamental pillar for ensuring stability and peace. Yet this raised pressing questions: how could the war-torn countries of a rebuilding Europe – and, even more challenging, the United States – be persuaded to unite for a common cause? How could something be built that transcended the political limitations and national interests of the time? These questions lay at the heart of Bevin’s mission, as he worked – alongside other key Western actors – to establish an alliance that would contribute to safeguarding Western Europe and lay the foundations of a new international framework based on mutual security and cooperation.

Keywords North Atlantic Treaty, mutual defense, collective security, Brussels Treaty, Berlin Blockade, Vandenberg Resolution, Harry S. Truman, military cooperation

„Egy nagy atlanti testvériség megteremtésén dolgoztunk. Ez a munka nagyrészt a Franciaországgal kötött szerződéssel kezdődött, a Brüsszeli Szerződéssel fejlődött tovább, és most ebben a nagyszerű Atlanti Egyezményben teljesedett ki.”¹

A NATO-nak, a világ vezető katonai szövetségének történetét sokan többféleképpen is feldolgozták: vannak, akik geopolitikai és stratégiai szempontból elemzik, mások hidegháborús kontextusban vizsgálják működését, egy-egy speciális területre fókuszálnak, míg megint mások a NATO modern szerepére és jövőbeli kihívásaira összpontosítanak.² Kevés szó esik azonban az alapításáról, azon belül is, Ernest Bevin szerepéről. A NATO megalakulása nem volt magától értetődő vagy könnyen kivitelezhető folyamat. Az újjáépülő Európa gazdasági és politikai helyzete ingatag volt, a második világháború által okozott sebek még élénken éltek az emberek emlékezetében, és tapasztalták a következményeket a mindennapjaikban, miközben a Szovjetunió térnyerése egyre komolyabb fenyegetést jelentett. Ebben a bizonytalan környezetben Bevin és Harry S. Truman³ kulcsszereplőkké váltak. Mindketten teljes meggyőződéssel hitték: a demokrácia védelme a kollektív biztonságon múlik.⁴ Nekik kellett meggyőzniük a majdani résztvevő országokat arról, hogy a kollektív védelem nemcsak egy elmélet, hanem a stabilitás és a béke fenntartásának záloga. És a történet itt válik izgalmassá: hogyan lehetett az újjáépülő Európa országait – és az Amerikai Egyesült Államokat – meggyőzni, hogy egyesüljenek egy közös cél érdekében? Hogyan lehetett felépíteni valamit, ami túlmutatott az akkori politikai korlátokon és nemzeti érdekeken? Jelen írásunkban kizárólag Ernest Bevin szemüvegén keresztül vizsgáljuk meg a NATO létrejöttét. Tegyük is fel rögtön a kérdést: ki volt egyáltalán Ernest Bevin, és miért tartjuk őt a NATO egyik szellemi atyjának?

1 Ernest Bevin, *The Scotsman*, 1950. május 19. The United Kingdom.

2 A NATO történetéről, működéséről és szerepéről többek között lásd: Anderson 2023; Kaplan 1988; Sloan 2016.; Webber–Hyde-Price 2016.

3 Róla bővebben lásd: Ferrell 1995; Margolies (ed.) 2012.

4 Erről lásd: Riedenstein 2024.

Ernest Bevin igazán fordulatos utat járt be már azelőtt is, hogy 1945 és 1951 között betöltötte az Egyesült Királyság külügyminiszteri posztját.⁵ Az 1881-es születésű Bevin származása és hiányos iskolázottsága ellenére meghatározó szereplővé vált mind a brit szakszervezeti mozgalomban, mind pedig a szigetország politikai életében. 1922-ben központi szerepet játszott a Transport and General Workers Union létrehozásában, amely a brit szakszervezeti struktúra egyik legnagyobb és legkomplexebb egységévé vált. A két világháború közötti időszakban is rendkívül aktív volt, és annak ellenére, hogy nem volt parlamenti képviselő, nagyban befolyásolta a Munkáspárt ideológiai és stratégiai irányvonalát, különös tekintettel a szervezett munkásság politikai képviseletére. 1940-ben Winston Churchill döntése nyomán bekerült a háborús kabinetbe munkaügyi miniszterként. Bevinben az összefogás gondolata már a második világháború eseményeit követően megfogalmazódott: felismerte, hogy Európa békéjének és biztonságának megőrzéséhez a nemzetek közötti együttműködés elengedhetetlen. Külügyminiszteri kinevezése 1945-ben a brit politika és diplomácia történetének egyik meghatározó, ugyanakkor váratlan pillanata volt.⁶ A Munkáspárt földcsuszamlásszerű választási győzelme után Clement Attlee⁷ miniszterelnök nem a várt pénzügyi tárcát, hanem a külügyminisztériumot bízta Bevinre.⁸ Bár Ernest Bevin nem rendelkezett magasabb iskolai végzettséggel, külügyminiszteri kinevezését indokolhatta kivételes szervezőkészsége, háborús kormányzati tapasztalata, valamint az a politikai tekintély, amelyet a szakszervezeti mozgalomban és a munkaerő-mobilizáció terén szerzett.⁹ Máig vitatott kérdés, hogy az

5 A Munkáspárt külpolitikájáról bővebben lásd: Egedy 1991: 30–45.

6 Bevin 1945. augusztus 20-án elmondott első beszédét külügyminiszterként a *New Statesman* hetilap „komoly és megfontolt” beszédnek nevezte. A lap továbbá úgy vélekedett, hogy ha Nagy-Britannia el akarja kerülni, hogy csupán az amerikai kapitalizmus függelékévé váljon, akkor Európa népeivel együtt kell létrehoznia egy olyan közös piacot, amely elég nagy ahhoz, hogy együttesen ellenállhassanak az amerikai üzleti élet által már a közeljövőre tervezett exportoffenzívának. Broad 2001: 6.

7 Clement Attleeről és kormányának tagjairól, így Ernest Bevin, Stafford Cripps, Hugh Dalton és Herbert Morrison szerepéről és politikájáról bővebben lásd: Radice 2008.

8 A Munkáspárt elsőpró győzelmet aratott, 393 parlamenti helyet szerezve a konzervatívok 213 mandátumával szemben. „Mindenkit meglepett” – írta George Orwell. Bevin maga is elismerte: „Nem számítottunk erre.” 1945. július 26-án Clement Attlee váltotta Churchill a miniszterelnöki posztot, és másnap Ernest Bevin külügyminiszterré nevezte ki. Weiler 2016: 144; Erről az időszakról bővebben: Egedy 1991: 15–29.

9 Erről bővebben: Attlee 1954: 153, 166, 170. stb.

események miatt vettek ilyen fordulatot, de talán az sem véletlen, hogy maga az uralkodó, VI. György is kedvelte őt, és állítólag személyesen közbenjárt azért Winston Churchillel az oldalán a miniszterelnöknél, hogy Bevin kezébe kerüljön a külügyi tárca és azt ne a korábban kijelölt Hugh Dalton¹⁰ kapja meg.¹¹ Bármilyen volt is az indok, a döntés sikerességét támasztja alá, hogy Attlee elégedett volt Bevin teljesítményével, ahogyan azt memoárjában is megfogalmazta: „Ha van egy jó kuttyád, ne ugass helyette – ez egy bölcs közmondás, és Bevin személyében igazán kiváló kuttyám volt.”¹² Miért fontos ezt hangsúlyozni? Attlee teljes mértékben megbízott Bevin értékítéletében, a képességeiben; úgy vélte, hogy nem szükséges személyesen irányítani a külügyek intézését, ha van valaki, aki nála is jobban ért hozzá. Egyetlen későbbi munkáspárti miniszterelnök vagy pártvezető sem vonult vissza ennyire a külügyek intézésétől, mint Attlee.¹³ A döntés tehát, hogy Bevin a külügyet viszi, bár váratlan volt, külpolitikai szerepvállalása számottevő hatással volt a háború utáni brit diplomáciai irányvonalra és a nyugati szövetségi építkezésre. A miniszterelnök és a külügyminiszter között létrejött bizalom különösen fontos volt egy olyan időszakban, amikor Nagy-Britannia világhatalmi szerepe átalakulóban volt: dönteni kellett a külpolitikai irányokról, a prioritásokról, bizonyos célokat pedig meg kellett tanulni elengedni.¹⁴ Nem véletlenül fogalmazta meg Sir Henry Tizard védelmi tanácsadó 1949-ben, hogy: „Nem vagyunk nagyhatalom, és soha többé nem leszünk az. Nagy nemzet vagyunk, de ha továbbra is úgy viselkedünk, mint egy nagyhatalom, hamarosan megszűnünk nagy nemzet lenni.”¹⁵ Ebben a környezetben az új külügyminiszternek olyan döntéseket kellett hoznia, amelyek hosszú távon meghatározták az ország nemzetközi helyzetét. Bevin nemcsak

10 Hugh Dalton (1887–1962) brit politikus, 1945 és 1947 között az Egyesült Királyság pénzügyminisztere, 1960-ban élethosszig tartó bárói címet kapott.

11 Egedy 1991: 30. Geoffrey Warner szerint „a későbbi események fényében könnyen felmerülhet a gondolat, hogy tanácsuk – amely akár befolyásolhatta Attlee végső döntését, akár nem – azon a meggyőződésen alapulhatott, hogy Bevin határozottabb politikát fog képviselni, különösen a Szovjetunióval szemben. Valószínűbb magyarázatnak tűnik azonban, hogy Attlee személyes fenntartásai Daltonnal szemben játszottak nagyobb szerepet a döntésében.” Warner 1994: 103.

12 Attlee 1954: 169.

13 Broad 2001: 6.

14 Erről bővebben: M. Madarász 2017: 45–64.

15 H. Haraszi 2002: 150.

a háború utáni újjáépítés egyik kulcsfigurájává vált, hanem a nyugati szövetségi rendszer egyik építője is lett, amely – többek között – végül a NATO megalakulásához vezetett. A háború utáni években paradox módon Bevin kifejezett előnyére vált, hogy háttere és habitusa távol esett a korabeli klasszikus diplomata elittől. Munkásosztálybeli gyökerei és gyakorlati tapasztalatai pragmatikus hozzáállást alakítottak ki nála, éles esze, hatalmas munkabírása és meggyőző tárgyalási technikája mellett legendás humorérzékkel és önbizalommal bírt. Gyakran hasonlította a nemzetközi tárgyalásokat a kikötői rakodómunkásokkal való egyezkedéshez: „A hajóskapitányok, akikkel dolgoztam, ugyanolyanok, mint ezek a külföldiek – az oroszok vagy az amerikaiak. Ugyanúgy kell velük megállapodni.”¹⁶ Bevin gyakorlatias szemlélete és természetes diplomáciai érzéke nemcsak Európában, hanem az Egyesült Államokkal való kapcsolatokban is meghatározó volt.

Mindemellett a kommunistaellenes politikája és a Szovjetunióval szembeni határozott álláspontja is döntő hatással volt külpolitikájára. A külügyminiszterrel kapcsolatban „úgy tudták, hogy a szakszervezeti mozgalomban rossz tapasztalatokat szerzett a kommunistákról, és így feltételezték, hogy ő mentes lesz bármilyen illúziótól a kommunista nagyhatalom békepropagandával palástolt szándékait illetően. Ebben nem is tévedtek.”¹⁷ Andrew Adonis szerint Bevin már a háború utáni évek elején egyértelműen felismerte a szovjet fenyegetés természetét, és határozott külpolitikát folytatott annak feltartóztatására. Megközelítése több ponton konfrontatívabb volt, mint más nyugati vezetőké, és különösen szoros együttműködést szorgalmazott az Egyesült Államokkal. Adonis szerint ebben Bevin szerepe különösen hangsúlyos volt,¹⁸ bár hozzá kell tennünk, hogy más vezetők – különösen Truman – döntései szintén meghatározóak voltak a nyugati politika irányváltásában. Bevinnek már a potsdami konferencián érezhető volt az eltökéltsége, amikor kemény hangnemben képviselte országának érdekeit. „Nem hagyom, hogy Nagy-Britanniát lökdössék” – jelentette ki, és ezt a hozzáállást egész karrierje során

16 Weiler 2016: 145.

17 Egedy 1991: 31.

18 Adonis 2021: 233.

megőrizte.¹⁹ A történet azonban nem ilyen egyszerű: Bevin mérlegelt, úgy is mondhatjuk sakkjátszmát játszott, amikor kellett. A második világháború utáni első két évben ugyanis mindent megtett azért, hogy az Egyesült Királyság külpolitikája kiegyensúlyozottnak tűnjön a két szuperhatalom, az USA és a Szovjetunió között. A Foreign Office egyik tisztviselője, Gladwyn Jebb²⁰ egyszer feljegyezte, hogy a politika irányítói különös gondot fordítottak arra, hogy még a legkisebb utalás se szivároghon ki arról, hogy Nagy-Britannia inkább az amerikaiakat támogatja, mint az oroszokat.²¹ Egedy Gergely szerint, annak ellenére, hogy Bevin meglehetősen rossz véleménnyel volt a szovjetekről, fontos erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a brit-szovjet kapcsolatok fejlődjenek és javuljanak, próbált kerülni minden olyan lépést, ami kiváltotta volna a Szovjetunió haragját.²² Bár a „feltartóztatás” (*containment*) kifejezés és elméleti kerete George F. Kennan nevéhez és az amerikai külpolitika 1947-es fordulatához kötődik, Ernest Bevin már külügyminiszteri hivatalának kezdetétől, 1945. július 27-től kezdve olyan gyakorlati lépéseket kezdeményezett, amelyek a szovjet terjeszkedés megállítását célozták. Politikáját ettől fogva mindvégig ez az elv határozta meg egészen

19 Bevin úgy vélte, hogy a konzervatív politika képviselői túlságosan is engedékenyek voltak a szovjetekkel szemben, és túl sok engedményt tettek nekik. A potsdami konferencián olyannyira határozott és kemény fellépéssel jelentkezett, hogy James Byrnes amerikai külügyminiszter később megjegyezte: „Az elnök és én is azon gondolkodtunk, hogyan fogunk együttműködni ezzel az új külügyminiszterrel.” Weiler 2016: 146.

20 Hubert Miles Gladwyn Jebb, Gladwyn első bárója (1900–1996) brit diplomata és politikus, aki 1945 és 1946 között az Egyesült Nemzetek Szervezetének ügyvezető főtákaraként tevékenykedett.

21 Broad 2001: 6.

22 „Sztálin azonban sok mindenre törekedett, de igazi barátság kialakítására a legkevésbé sem.” Egedy 1991: 31. 1948 közepére a munkáspárti kormány egyértelműen elkötelezte magát amellett, hogy megvédi a Szovjetunió határán fekvő államokat a kommunista, illetve szovjet katonai és ideológiai fenyegetéssel szemben. Ugyanakkor a brit vezetés számára fel sem merült annak lehetősége, hogy megkérdőjelezze Sztálin hatalmát a saját befolyási övezetén belül. Ezt a megközelítést tükrözi az 1948 nyarán készült, a Szovjetunió feltartóztatására irányuló brit stratégiai dokumentum, az úgynevezett *Bastions Paper* is. Az irat nem utal arra, hogy a brit döntéshozók attól tartottak volna, hogy Sztálin túllépne a saját térségén, és a vasfüggönyön túli területek megszerzésére törekedne. A dokumentum egy olyan visszafogottan offenzív álláspontot képviselt, amely a szovjet terjeszkedés megállítását kívánta elérni, anélkül, hogy az Egyesült Királyság nyílt ideológiai konfrontációba keveredett volna a Szovjetunióval. Erről lásd: M. Madarász 2023: 70–71.

A Bastion Paper-ről bővebben lásd: Birke–Wentker 1994.

1951. március 9-i visszavonulásáig. A brit külpolitika tehát már Kennan doktrínájának megfogalmazása előtt is felismerte a szovjet fenyegetés természetét, és válaszokat keresett rá.²³

Eszméit, politikai látásmódját minden fórumon határozottan képviselte, s felszólított a béke megvalósítására:

„Ha mindnyájan hajlandók vagyunk megengedni, hogy cselekedeteinket napvilágnál ítéljék meg, meglesz az az előnyünk, hogy minden problémánkat az összes bíróságok legnagyobbika; a közvélemény a maga józan szemszögéből fogja vizsgálni. Nem vagyok pesszimista, de bármilyen kellemetlenek is a tények, szembe kell velük nézni. Semmi haszna nincs annak, ha gondolatainkat ködös diplomáciai nyelvezetbe burkoljuk. A külpolitika most nem olyan dolog, ami a közönségnek csak egy kicsiny szektorára korlátozódna. A totális háború eredményeképpen mindenki hozzászólhat saját sorsához. Szeretném a Háznak és az egész világnak, valamint mindenkinek, aki közügyekkel foglalkozik, megmagyarázni, hogy állandóan gondoljanak arra: ha nem akarunk totális háborút, totális békére van szükségünk.”²⁴

Vagyis a külpolitika – Bevin elgondolása szerint – már nem csupán a diplomáciai elit kiváltsága, hanem minden állampolgár sorsát közvetlenül befolyásoló ügy, ezért annak alakulásába beleszólhatnak. A totális háború azt eredményezte, hogy a béke kérdése is mindenkit érintő döntéssé vált. Az idézet arra világít rá, hogy ha el akartak kerülni egy újabb világháborút, akkor nem volt elég részleges vagy ideiglenes megoldásokat keresni, hanem átfogó, mindenkit érintő és nemzetközi garanciákkal szavatolt, tartós békére volt szükség. Bevinnek ez a gondolata szorosan összefügg a NATO létrehozásának koncepciójával, amelynek egyik fő célja éppen az volt, hogy megakadályozza egy újabb világháború kitörését azzal, hogy a tagállamok kölcsönös védelmet vállalnak egymásért.

23 Adonis 2021: 233–234.

24 MNL OL XIX-J-1–a Békeelőkészítő Osztály iratai. 72. d. Bevin beszéde a képviselőház külügyi vitájában, 1946. június 4-én. 1.

A NATO létrejöttéhez vezető út

„Először is, ez egy békés szövetség. A múltban katonai szövetségek születtek háborúból vagy háborúra irányultak. Mostani célunk a béke megerősítése, nem csupán a háborúra való felkészülés. Az Atlanti Szerződés alapja és célja az, hogy szabadságszerető népeit úgy hozza össze, hogy megakadályozzanak egy újabb háborút.”²⁵

Noha a brit–amerikai viszonyt időnként feszültségek terhelték, Attlee-nek határozott elképzelései voltak az amerikaiakkal való kapcsolattartásban: ő és Bevin arra törekedtek, hogy a nyugat-európai államok kölcsönös védelmi szövetségeket kössenek egy esetleges szovjet támadás esetére, és úgy próbáltak sakkozni, hogy az Egyesült Államokat is bevonják ezekbe az együttműködésekbe.²⁶ Ennek megvalósítása nem egyik napról a másikra történt, ez egy több állomásból álló folyamat volt: Bevinnek a NATO-hoz és az amerikai együttműködéshez vezető útja az 1947-es dunkerque-i szerződéssel kezdődött, amely Nagy-Britannia és Franciaország között jött létre, hogy megakadályozza a német militarizmus újjáéledését.²⁷ Bevin felismerte, hogy ez csak a kezdet. 1948 januárjában szenvedélyes beszédet tartott a brit parlamentben, amelyben a „Nyugat lelki szövetségét” sürgette.²⁸ Figyelmeztetett: csak az egység mentheti meg a demokratikus világot a szovjet agressziótól.²⁹ És hogy miért? A második világháború hat éve alatt Nagy-Britannia kimerült mind gazdaságilag, mind katonailag, és a háború végén már a csőd szélén állt. Ebben a meggyengült állapotban egyedül esélytelen lett volna a Szovjetunióval szemben fellépni. A helyzet Franciaország és más nyugat-európai országok esetében még súlyosabb volt: gazdaságuk romokban hevert, politikai stabilitásuk pedig ingatag volt. E körülmények között az Egyesült Államok támogatása létfontosságúvá vált, mivel enélkül Nyugat-Európa teljesen védtelen maradt volna a szovjet befolyás, politikai nyomásgyakorlás és akár egy esetleges katonai agresszió ellen, amelytől a korszakban komolyan tartottak.

25 Ernest Bevin, *The Scotsman*, 1950. május 19. The United Kingdom.

26 Thomas-Symonds: 2012. Chapter 18. (e-book)

27 Peacock 2019.

28 Peacock 2019.

29 Riedenstein 2024.

Bevin külpolitikai elképzelései összhangban álltak azzal a nyugati törekvéssel, hogy ne csupán a szovjet terjeszkedést akadályozzák meg, hanem egy olyan transzatlanti biztonsági rendszer alapjait is lerakják, amely hosszú távon biztosíthatja Európa stabilitását. Ebben a brit külügy-miniszter fontos, de nem kizárólagos szerepet játszott. Ennek az elgondolásnak egy kézzelfogható eredménye volt 1948 márciusában a brüsszeli szerződés, amely Nagy-Britanniát, Franciaországot és a Benelux-államokat egy védelmi szövetségben egyesítette.³⁰ Egedy Gergely úgy fogalmazott, hogy ez a szerződés „már szavakban sem utalt a német veszélyre, amikor a »kollektív önvédelem« jogát hangsúlyozta egy »kívülről jövő« támadással szemben. Az öt ország – Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia és Luxemburg – szövetségének hátterét az olyan túlzott, ám annak idején mégis sokak által osztott aggályok jelezték, mint hogy »az oroszok már augusztusra Párizsban lehetnek«.”³¹ A brüsszeli szerződés tanácsadó bizottságának 1948. július 19–20-i hágai üléséről visszatérve,³² Bevinben egyre inkább megerősödött a meggyőződés, hogy egy kizárólag európai alapokon nyugvó szervezet önmagában nem lenne elég erős: Nagy-Britannia számára – biztonsági szempontból – egy atlanti keretrendszer megvalósítása tűnt a legcélravezetőbb megoldásnak. Úgy ítélte meg, hogy Európa ereje önmagában nem lesz elegendő, ezért olyan biztonsági szövetség kialakítását szorgalmazta, amely összeköti Nyugat-Európát és Észak-Amerikát – a Churchill által már a második világháborúban is hangsúlyozott „különleges kapcsolat” külpolitikai hagyományára építve. Az amerikai kormány is nyitott volt erre az együttműködésre:³³ Truman elnök kijelentette, hogy „Európa szabad nemzeteinek szándéka, hogy megvédjék

30 Bernard Law Montgomery tábornagy, aki az első és a második világháborúban is harcolt, szintén támogatta a transzatlanti kapcsolat fenntartását. A Brüsszeli Szerződés megszületésakor ő lett a Nyugati Unió Vezérkari Bizottságának elnöke. A Nyugati Unió védelmi szárnyát később beolvasztották a NATO-ba, és Montgomery lett a NATO első helyettes főparancsnoka, amely tisztséget 1951 és 1958 között töltött be. *The United Kingdom and NATO*.

31 Egedy 1991: 34.

32 Peacock 2019.

33 Ezt az elgondolást erősítette az is, amikor 1948 júliusában az Egyesült Államokat sikerült rávenni arra, hogy nukleáris csapásmérésre alkalmas B-29-es bombázókat állomásoztasson Nagy-Britanniában, ezzel is szorosabbá téve katonai elköteleződését Nyugat-Európa védelme mellett. Thomas-Symonds 2012. Chapter 18. (e-book)

önmagukat, hasonló elhatározottsággal fog találkozni részünkről”.³⁴ És ennek gyakorlati megvalósulása 1948 nyarán a Vandenberg-határozat révén kezdődött meg, amely lehetővé tette a katonai együttműködés és védelmi tervezés előkészítését.³⁵

A korábban felvázolt folyamat következő állomása Németország volt. „A szovjet megszállási övezetben Németországban a szovjet hatóságok minden vonatkozó potsdami egyezményes kötelezettséget megszegtek, és ez a tevékenységük végül Berlin blokádjához vezetett.”³⁶ Ez az állítás igen erőteljesen fogalmaz, de nem minden részletében fedi a valóságot. A Szovjetunió valóban több fontos vállalását megszegte – különösen a politikai szabadságjogok, a gazdasági együttműködés és a választások kérdésében –, de nem mondható, hogy a potsdami megállapodás valamennyi pontját figyelmen kívül hagyta volna. Mindez azonban Bevin szemében csak tovább erősítette azt a meggyőződést, hogyha Európában szabad

34 Egedy 1991: 34.

35 Az 1948. július 9-i washingtoni tárgyalásokon Henri Bonnet hangsúlyozta, hogy a Vandenberg-határozat értelmében a biztonsági együttműködés elsődleges szempont kell legyen. Javasolta az Észak-Atlanti országok közötti kötelezettségek, földrajzi hatókör, vészhelyzeti segélynyújtás és konzultációs mechanizmus részletes vizsgálatát, valamint a gazdasági és egyéb együttműködési lehetőségek feltérképezését. Minutes of the Fifth Meeting of the Washington Exploratory Talks on Security, July 9, 1948, 10 a. m. Document 117. 840.20/7–748.

A Vandenberg-határozatot 1948 tavaszán nyújtotta be a Szenátusnak Arthur H. Vandenberg republikánus szenátor. A határozat célja az volt, hogy megteremtse az Egyesült Államok jogi és politikai alapját a leendő atlanti védelmi szövetséghez való csatlakozáshoz, miközben megőrizze az amerikai külpolitika önállóságát. Vandenberg a Marshall-terv szellemében ragaszkodott ahhoz, hogy Európa előbb bizonyítsa elkötelezettségét az önvédelem és az együttműködés iránt. A határozat hangsúlyozta, hogy az USA nem vállalhat nyílt végű katonai kötelezettségeket, és az ENSZ Alapokmány 51. cikkelyére hivatkozva tette lehetővé regionális védelmi szövetségek létrejöttét. A külügyi bizottság májusban egyhangúlag elfogadta, a Szenátus pedig 1948. június 11-én, mindössze hat ellenszavazattal hagyta jóvá. Kaplan 2015: 213–215.

Henri Bonnet (1888–1978) francia diplomata és politikus, aki 1944 és 1954 között Franciaország washingtoni nagyköveteként szolgált. Fontos szerepet játszott a háború utáni nemzetközi tárgyalásokban, különösen az Észak-Atlanti Szerződés létrejöttével kapcsolatos megbeszélések során.

36 Távirat, amelyet a brit külügyminisztérium küldött Brüsszelbe, rögzítve a szovjet kormánynak az Észak-Atlanti Szerződéssel kapcsolatban adott válaszukat, 1949. április 12-én. TNA FO 371/79919. North Atlantic Treaty: ratifications; Soviet objections to Pact; meeting of Foreign Ministers; talks on security; signature by Secretary of State in Washington; administration; staff matters; procedural rules. 1949. Telegram sent from the Foreign Office to Brussels recording their reply to the Soviet Government on the North Atlantic Treaty, 12th April, 1949. No. 539. 2.

demokráciákra épülő békét akarnak teremteni, a szovjet ambíciókat meg kell állítani. A berlini blokád és az arra adott nyugati válasz ennek az elvnek a beteljesülése volt. Adonis szerint „Bevin életének összes eredménye közül a legnagyobb az volt, amelyről a legvisszafogottabban beszélt: a Német Szövetségi Köztársaság létrehozása.”³⁷ Ez a megállapítás ugyan érzékletesen mutatja Bevin elkötelezettségét a nyugatnémet demokratikus berendezkedés kialakítása iránt, de túlzónak tekinthető. Az NSZK létrehozása nem kizárólag brit diplomáciai erőfeszítések eredménye volt, hanem amerikai stratégiai döntések, francia álláspontok és a nyugatnémet politikai elit együttműködési készségének összehatásaként valósult meg. A németekkel kapcsolatban elég szélsőséges volt Bevin álláspontja: „egész pályafutása során az volt a célja, hogy megakadályozza Sztálint Európa uralmának megszerzésében és a nyugati demokrácia aláásásában; magát Németországot azonban nem kedvelte. »Nagyon próbáltam, Brian« – mondta Robertson tábornoknak,³⁸ a brit övezet kormányzójának –, »de gyűlölöm őket.«”³⁹ Ezt az érzést azonban, amikor kellett, amikor az ország érdekei úgy kívánták, félre tudta tenni.

E mentalitás egyik kézzel fogható eredményének tekinthetjük, amikor 1948 júniusában a nyugati hatalmak – az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország – valutareformot vezettek be a nyugati megszállási zónákban és (Nyugat-)Berlinben, hogy elősegítsék Németország gazdasági helyreállítását.⁴⁰ Válaszul a Szovjetunió blokád alá vonta Berlin nyugati megszállási zónáit, megkísérelve megakadályozni

37 Adonis 2021: 290.

38 Sir Brian Robertson (1896–1974) brit tábornok. 1947 és 1949 között a brit megszállási övezet kormányzója volt Németországban, így közvetlenül részt vett a háború utáni német helyreállítási folyamatokban.

39 Adonis 2021: 291. A háború utáni Európa sorsát meghatározó hat év alatt Bevin alig járt Németországban, – leszámítva a potsdami konferenciát – mindössze egyszer, amikor 1949-ben Berlinbe utazott, hogy támogatását fejezze ki a brit csapatoknak a szovjet blokád idején. Adenauerrel is csak egyetlen alkalommal találkozott. A német kancellárt különösen felháborította Bevin 1950-es parlamenti kijelentése: „A Hitler-rezsim nem változtatta meg a német jellemet, csupán kifejezte azt.” Amikor Churchill tiltakozott, Bevin sajátos stílusában vágott vissza: „Nekem is volt dolgom velük – munkaadóként, a hajózásban és sok más területen.” Szavai hűen tükrözték a németekkel szembeni mély bizalmatlanságát. Adonis 2021: 291.

40 A második világháború vége előtt a szövetséges hatalmak arra a döntésre jutottak, hogy Németországot négy megszállási övezetre kell osztani, magát Berlint pedig négy szektorra aprítják fel. Az első brit tervek a legyőzött ország feldarabolására irányultak (ebben a kérdésben nagyon együtt mozogtak az amerikaiakkal), amelyek elsődlegesen

egy nyugat-orientált német állam kialakulását. Bár a szovjetek ezt válaszlépésként értelmezték a számukra fenyegető nyugati intézkedésekre, politikájuk a visszájára fordult: ahelyett, hogy gyengítette volna a Nyugatot, csak megerősítette a Szovjetunió agresszív képét, és sürgetővé tette egy formális katonai szövetség, a majdani NATO létrehozását.⁴¹ A blokádra adott válaszként a nyugati hatalmak megindították a berlini légihidat, amely a modern történelem egyik legnagyobb logisztikai műveletévé vált. Több mint egy éven keresztül repülőgépek ezrei szállították az élelmiszert, szenet, üzemanyagot és alapvető szükségleteket a blokád alá vont városba. Ez nemcsak Nyugat-Berlin túlélését biztosította, hanem egyértelmű üzenetet küldött a Szovjetuniónak: a nyugati hatalmak nem engednek a nyomásnak.⁴²

A berlini blokád 1949 májusában véget ért, de a tapasztalat világossá tette, hogy a nyugati demokráciák kollektív védelem nélkül sebezhetőek. A brüsszeli szerződés, a berlini blokád és a légihíd együtt mutatták meg a Nyugat erejét és összefogását, és egyértelművé tették egy transzatlanti szövetség létrehozásának szükségességét. Bevin víziója tulajdonképpen e válságok idején formálódott és valósult meg.

A NATO megszületése

„Másodszor, ez egy egyenlő szövetség. Ez a tizenkét nemzet – a legkisebbek és a legnagyobbak egyenlő felekként – mind hozzájárulnak a közös erőfeszítéshez, a lehetőségeikhez mérten.”⁴³

A NATO-hoz vezető út azonban távolról sem volt zökkenőmentes. Bevin mindkét oldalról szkepticizmussal találkozott. Az amerikaiak ragaszkodtak a katonai tervezés koordinálásához és szabványosításához az európai országok között, mielőtt bármilyen forrást biztosítottak volna. Emellett

az Egyesült Királyság vezető hatalommá tételét célozták. Attlee és Bevin azonban fordított egyet ezen és a politikájuk arra irányult, hogy egy egységes, demokratikus és demilitarizált Németországot hozzanak létre. Egedy 1991: 31.

41 Weiler 2016: 178–179.

42 *The Berlin Blockade*.

43 Ernest Bevin, *The Scotsman*, 1950. május 19. The United Kingdom.

olyan rugalmas szerződést követeltek, amely megfelel az Egyesült Államok alkotmányos előírásainak⁴⁴ – ez a hozzáállás azonban mélyen frusztrálta Bevin⁴⁵. A hangulatot jól tükrözi Bevin és a francia külügyminiszter, Georges Bidault⁴⁶ közötti beszélgetés:

„A [brit] külügyminiszter kijelentette, hogy Európa jelenleg megosztott, Görögországtól a Balti-tengerig és az Oderától Triesztig. Úgy vélte, nehéz, ha nem egyenesen lehetetlen lenne behatolni az ezen vonalak keleti oldalán fekvő országokba. A mi feladatunk Nyugat civilizációjának megmentése. Személy szerint úgy érezte, hogy valamilyen formában szükség lesz egy nyugat-európai föderációra, akár hivatalos, akár informális formában. Nem lenne értelme azt tettetni, hogy a hagyományos módszereinkkel ellen tudunk állni a keleti nyomásnak. Angol emberként remélte, hogy nem lesz szükség formális alkotmányokra. Mindennek rugalmasnak kell maradnia, de gyorsan kell cselekedni. Az amerikaiakat be kell vonni, és azt tervezte, hogy ebédnél figyelmezteti Mr. Foster Dullest⁴⁷ arra, hogy az ügyeket nem lehet a végtelenségig halogatni. Már korábban is figyelmeztette, hogy az oroszok könnyedén túljárhatnak az amerikaiak eszén, amíg az amerikaiak hagyják magukat belesodródni a hosszadalmas kongresszusi eljárásokba. Hozzátenné, hogy Amerikának most szembe kell néznie a helyzettel. Ha mi és a franciák megtesszük a magunk részét, az nem elégséges, ha az amerikaiak azt várják tőlünk, hogy mi lépünk, miközben ők maguk nem hajlandók kockázatot vállalni, csak jóval később. Meg kell őket győzni

44 Az Egyesült Államokban az alkotmány értelmében csak a Kongresszus jogosult fegyveres erő alkalmazásáról dönteni („to declare war”), ezért bármilyen katonai kötelezettségvállalás – például egy NATO-tag elleni támadásra adott automatikus válasz – csak a Kongresszus jóváhagyásával történhetett volna. Ezért az USA ragaszkodott ahhoz, hogy a szövetségi szerződés rugalmas megfogalmazású legyen, és ne kötelezze automatikusan katonai beavatkozásra.

45 Peacock 2019.

46 Georges Bidault (1899–1983) francia politikus és diplomata. 1944–1946 között Franciaország külügyminisztere, majd később többször is betöltötte ezt a pozíciót: 1947–1948, 1953–1954 között. 1949-től 1950-ig Franciaország miniszterelnöke.

47 John Foster Dulles (1888–1959) amerikai politikus és diplomata. Az Egyesült Államok külügyminisztere 1953–1959 között, Dwight D. Eisenhower elnöksége alatt.

arról, hogy mindannyian együtt vagyunk ebben, mint szövetségesek, és most ennek elérésére kell törekednünk.”⁴⁸

A két külügyminiszter tehát felvetette egy nyugat-európai föderáció létrehozásának szükségességét, amely formális vagy informális módon biztosítaná a térség stabilitását és védelmét. De hol voltak az amerikaiak? Sir Oliver Franks⁴⁹ szerint

„Az Egyesült Államok kormánya nem siet, és nem is áll szándékában, hogy a tárgyalásokat idő előtt lezárja. Igaz, hogy a konferencia összehívásával az amerikai külügyminisztérium elismerte, hogy az Egyesült Államok közvetlenül érdekelt Nyugat-Európa biztonságában, és nagymértékben elkötelezte magát amellett, hogy a Vandenberg-határozatot⁵⁰ hatékonyan végrehajtsák. Az amerikaiak azonban még nem jutottak el odáig, hogy magukat a többi résztvevővel egyenrangú partnerként tekintsék ebben a vállalkozásban. Továbbra is úgy érzik, hogy egyfajta tündérkeresztanya szerepét töltik be, aki kegyeket osztogat a kevésbé szerencsés nyugat-európai országoknak – feltéve, hogy azok megfelelően meg tudják indokolni igényeiket ezekre a kegyekre.”⁵¹

48 Feljegyzés egy beszélgetésről Mr. Bevin és M. Bidault között, 1947. december 17. Szigorúan titkos (FO 371/67674, Z11010/25/17/G). Insall–Salmon (eds.) 2015: 3–4.

49 Sir Oliver Franks (1905–1992) brit diplomata, közgazdász. 1948–1952 között az Egyesült Királyság washingtoni nagykövete. Részt vett az Észak-atlanti Szerződés (NATO) létrehozásának előkészítésében.

Michael F. Hopkins szerint az egyik ok, amiért Frankst a washingtoni nagykövetség élére nevezték ki, az volt, hogy kiemelkedő szakértelemmel rendelkezett a közgazdaságtan területén. Még azelőtt, hogy az Észak-atlanti Szerződést az Egyesült Államok Kongresszusa jóváhagyta, a brit gazdaság már komoly nehézségekkel küzdött. Ezért természetes volt, hogy Franks vezető szerepet vállalt a brit válaszlépések kidolgozásában e problémák kezelésére. Hopkins 2005: Chapter 7. (e-book)

50 Részlet Sir Oliver Franks Bevinnek küldött táviratából: „A [Vandenberg] határozat hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok regionális vagy más megállapodásokban való részvételének lehetősége kizárólag olyan megállapodásokra korlátozódik, amelyek »folyamatos és hatékony önszegélyen és kölcsönös segítségnyújtáson alapulnak«, valamint érintik az amerikai nemzetbiztonságot.” Insall–Salmon (eds.) 2015: 189. Erről továbbá : Insall–Salmon (eds.) 2015: 189–191.

51 TNA DEFE 11/19. North Atlantic Treaty Organisation (NATO) military organisation. Copy. Z 6123/2307/G. Top Secret. Appreciation of the Position in the Washington Security talks after the first week of the discussions. (Helyzetértékelés a washingtoni biztonsági tárgyalásokról az egyeztetések első hetét követően.) 1.

A legnagyobb vitát a kölcsönös segítségnyújtás kérdése váltotta ki. Az európaiak azt szerették volna, ha támadás esetén minden tag a lehető legerősebb katonai támogatást nyújtja. Az amerikaiak azonban ragaszkodtak ahhoz, hogy minden katonai válaszlépést az elnök és/vagy a kongresszus hagyjon jóvá.⁵² Ez komoly problémát jelentett, Bevin azonban kitartott. Diplomáciai érzéke megmutatkozott a feszült tárgyalások során, különösen akkor, amikor az Egyesült Államok ragaszkodott ahhoz, hogy a szövetség a brüsszeli szerződés államain túl kiterjedjen olyan országokra is, mint Dánia, Norvégia, Olaszország és Portugália.⁵³ Bevin kezdetben ellenállt: Nagy-Britannia és a Brüsszeli Szerződés tagjai úgy vélték, hogy a szövetség bővítése gyengítené annak hatékonyságát.⁵⁴ Bevin ezzel kapcsolatban így értékelt Oliver Franksnek 1949. január elején:

„Úgy tűnik, hogy három fő és két kisebb kérdés maradt nyitva, amelyekben utasításokra van szüksége. Meghívják-e Olaszországot a Paktum eredeti tagjaként? Önnek fenn kell tartania az Olaszországgal kapcsolatos álláspontunkat az alábbi fő érvek alapján. (a) Ebben a szakaszban Olaszország katonai tehertételt jelentene, és a csatlakozása az erőfeszítések ésszerűtlen szétszóródásával járna. Ezen túlmenően felvetné a Békeszörződés kérdését, és így kellemetlen konfliktushoz vezethetne a Szovjet Kormányval. (b) Olaszország bevonása, Görögország és Törökország kizárása pedig kellemetlen nehezítést váltana ki ez utóbbi két országban. (c) Az olasz közvélemény még mindig ellenzi a katonai kötelezettségvállalásokat. Jobb lenne, ha Olaszország kezdetben csatlakozna az Európa Tanácshoz (amely nem jár katonai kötelezettségekkel), és a későbbiekben mérlegelnénk a Paktumhoz való csatlakozását. Eközben

52 Peacock 2019.

53 Washington fontosnak tartotta Olaszország csatlakozását, többek között emiatt is ellentét alakult ki Nagy-Britannia és az USA között. Végül az amerikai elképzelések érvényesültek: Görögország és Törökország egyelőre nem csatlakozott, de Olaszország igen. Egedy 1991: 35.

54 1948 szeptemberében a tárgyalásokat felfüggesztették, várva az amerikai elnökválasztás eredményére. Novemberben Truman ismét elnyerte az Egyesült Államok elnöki posztját. Kampánya során végig hangsúlyozta a szovjet terjeszkedés feltartóztatásának fontosságát: egy transzatlanti biztonsági szövetség létrehozását ennek elengedhetetlen részének tekintette. A tárgyalások a választást követően azonnal folytatódtak, és végül elfogadták, hogy a szövetséget ki kell terjeszteni a brüsszeli szerződésben részt vevő országokon túlra is. Peacock 2019.

Olaszország számára ugyanazokat a rendelkezéseket kell biztosítani, mint Görögország és Törökország, és esetleg Irán számára is.”⁵⁵

Bevin álláspontját úgy összegezhetjük, hogy alapvetően nem ellenezte Olaszország csatlakozását, de ez egy igen összetett kérdés volt.⁵⁶ Úgy vélte, hogy az olaszok számára a békeszerződésből fakadó hátrányos helyzet, az ország nehéz nemzetközi pozíciója, valamint a belpolitikai bizonytalanság mind olyan tényezők, amelyek megkérdőjelezzik egy ilyen lépés időszerűségét. Ennek értelmében úgy fogalmazott, hogy Olaszország bevonása nem, hogy nem erősítene a szövetséget, hanem éppen ellenkezőleg, feszültségeket és diplomáciai bonyodalmakat idézhetne elő. Véleménye szerint az lett volna a célszerű megoldás, hogy ne sűrgessék a csatlakozást, mivel ez Olaszország számára is kellemetlen helyzetet teremthetett volna.⁵⁷ Végül azonban Bevin felismerte a szélesebb körű bevonás stratégiai fontosságát.

1949 januárjában Dean Acheson váltotta George Marshallt⁵⁸ az Egyesült Államok külügyminiszteri posztján, aki nem túl egyszerű helyzetet örökölt meg elődjétől. Több befolyásos szenátor ugyanis aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az Atlanti szerződés aláírásával az Egyesült Államok automatikusan háborúba bonyolódhatna, ezt pedig minden áron igyekeztek elkerülni. Bevin dühösen reagált erre az újabb késlekedésre. Egy 1949. február 18-án kelt feljegyzésében tájékoztatta kabinetbeli kollégáit, hogy „Mr. Acheson kétségtelenül mindent megtesz, hogy megküzdjön a szenátorokkal”.⁵⁹ Truman személyes beavatkozásával sikerült kompromisszumos megoldásra jutni, annak érdekében, hogy kielégítsék a szerződést ellenző szenátorokat. Megállapodás született arról, hogy az 5. cikkelybe, amely

55 Mr. Bevin levele Sir O. Franksnak (Washington), 1949. január 4., 11:30. Távirat száma: 88. Legsürgősebb, Szigorúan titkos (FO 371/79218, Z77/1074/72/G). Insall–Salmon (eds.) 2015: 316.

56 Olaszország NATO-csatlakozásának kérdése ebben a tanulmányban csak érintőlegesen kerül bemutatásra. A téma részletes feldolgozása egy készülő tanulmányban fog megjelenni Andreides Gábor és e sorok szerzőjének közös munkájaként.

57 Mr. Bevin levele Sir O. Harvey részére (Párizs), 1949. január 5. No. 15 – Szigorúan titkos (FO 371/79219, Z126/1074/72/G) Francia javaslat Olaszország és Algéria bevonására az Atlanti Paktumba. Insall–Salmon (eds.) 2015: 320.

58 George Catlett Marshall (1880–1959) amerikai tábornok és politikus. Az Egyesült Államok külügyminisztere 1947 és 1949 között.

59 TNA CAB 129/32/34. Cabinet Memorandum 18 February 1949. The North Atlantic Pact. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs. Copy No. 31. Secret C. P. (49) 34. 1.

a kölcsönös segítségnyújtásra vonatkozott,⁶⁰ belefoglalják az „ahogyan szükségesnek ítéli” kifejezést. Bevin ezt a szerződés kulscikkelyének tekintette. Bár jobban preferálta volna az „ahogyan szükséges lehet” megfogalmazást, a végső tervezet szövegét így is „nagyon kielégítőnek” nevezte.⁶¹ A szenátusi vezetők elfogadtak egy olyan megfogalmazást, amely fenntartotta azt az elvet, hogy egy tagállam elleni támadás az összes tag elleni támadásnak minősül. Ugyanakkor egyértelművé tette, hogy a szerződést aláíró államok katonai erő bevetésére is kötelesek lehetnek egy támadás esetén. Az 5. cikkelyből teljesen eltávolították az alkotmányos eljárásokra való hivatkozást, bár a szerződés más részeiben ezt az elvet nem lehetett végérvényesen figyelmen kívül hagyni. Bevin tulajdonképpen ezekkel a lépésekkel elégedett volt, úgy gondolta, hogy a paktum valódi elrettentő erőt képvisel, és Európa számára erős biztatást jelenthet.⁶²

1949. március 8-án betérjesztette a szerződés végleges tervezetét a kormány elé jóváhagyásra. Javasolta, hatalmazzák fel arra, hogy tájékoztassa a többi érintett kormányt: Őfelsége kormánya hajlandó aláírni a szerződést.⁶³ Április 4-én, Washingtonban, Bevin ezekkel a szavakkal írta alá a NATO-szerződést: „Ez a nap nemcsak a szerződés aláírásának napja, hanem a béke és az agresszióval szembeni ellenállás iránti elkötelezettség napja is.”⁶⁴ Bevin, aki súlyos betegsége ellenére is kitartott, így fogalmazott az aláírás után: „Kevés embernek adatik meg, hogy megvalósíthassa álmait. Háromszor is közel voltam a halálhoz az elmúlt évben, de életben maradtam, mert látni akartam, hogy az Észak-atlanti Szövetség megszületik.”⁶⁵ A Foreign Office akkori állandó államtitkára, Sir William Strang⁶⁶ később így emlékezett meg róla: „Hivatali ideje alatt egyetlen tett

60 Peacock 2019.

61 TNA CAB 129/33/16. Cabinet Memorandum 8th March 1949. The North Atlantic Pact. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs. Copy No. 31. Secret C. P. (49) 56. 1.

62 Peacock 2019.

63 TNA CAB 129/33/16. Cabinet Memorandum 8th March 1949. The North Atlantic Pact. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs. 1.

64 Ernest Bevin beszéde az Észak-atlanti Szerződés aláírásakor: Washington D.C., 1949. április 4. Forrás: The United Kingdom and NATO.

65 The United Kingdom and NATO.

66 Sir William Strang (1893–1978) brit diplomata, aki az 1930-as évektől az 1950-es évekig a brit kormány egyik legfőbb tanácsadójaként szolgált, valamint 1949 és 1953 között a Külügyminisztérium állandó államtitkáráként tevékenykedett.

sem töltötte el nagyobb elégedettséggel, mint az Észak-atlanti Szerződés aláírása.”⁶⁷ Bevin erőfeszítései nem csupán korának geopolitikai kihívásaira adott válaszok voltak: kollektív biztonsági tervet alkottak.

Ernest Bevin öröksége

„Harmadszor, ez egy szabad szövetség. A pesszimisták néha azt mondják, hogy a szabad demokráciák kudarcra vannak ítélve, mert természetük-nél fogva soha nem tudnak hatékonyságban és céltudatosságban versenyezni a totalitárius rendszerekkel. Az utolsó háború megcáfolta ezt, és mi, a tizenkét szabad demokrácia képviselői, határozottan kijelentjük, hogy ez nem így van.”⁶⁸

Ernest Bevin, aki a második világháború utáni brit külpolitika egyik kulcsszereplője volt, külügyminiszteri éve alatt folyamatosan komoly egészségügyi problémákkal küzdött. Bár szellemi és fizikai erejét a világ színpadán való helytállásra fordította, életmódja – a túlzott evés, ivás és dohányzás – fokozatosan kikezdte egészségét. Már 1937-ben súlyos szívproblémát állapítottak meg nála, 1943-ban pedig orvosa már azt a diagnózist állította fel, hogy „a lábát leszámítva egyetlen ép szerve sincs”.⁶⁹ Egy magántitkára később így emlékezett vissza a külügyminiszter késői időszakára: „A pillanatokra felvillanó bölcsessége, amelyet egykor mindenki tisztelt, egyre zavarosabbá vált, miközben fizikai állapota látványosan hanyatlott.” A folyamatos munka, a nemzetközi válságok terhe és a felelősség óriási nyomása egyre inkább felőrölte. Mégis, hajthatatlanul dolgozott tovább, hiszen úgy érezte, Nagy-Britannia sorsa függ ettől a pozíciótól.⁷⁰ „Bárcsak lett volna időm az Atlanti Paktumból valami nagyobb, egy szélesebb szervezetet létrehozni, egy közös költségvetéssel és egyéb dolgokkal az egész térség számára” – mondta Nico Hendersonnak⁷¹ utolsó külügyminiszteri

67 Warner 1994: 117.

68 Ernest Bevin, *The Scotsman*, 1950. május 19. Forrás: The United Kingdom.

69 Warner 1994: 119.

70 Weiler 2016: 184. (Az idézet is innen származik.)

71 Sir Nicholas Henderson (1919–2009) brit diplomata és író, aki többek között az Egyesült Államok, Franciaország és Nyugat-Németország nagyköveteént szolgált.

beszélgetése során, hat héttel a halála előtt.⁷² 1950. március és július között összesen 85 napot töltött kórházban,⁷³ majd 1951 januárjában súlyos tüdőgyulladást kapott, de továbbra is ragaszkodott a hivatalához, mondván, ez élete küldetése, és a munkája nélkül nem látott célt maga előtt. „Bevin úr, aki tegnapig névlegesen a külügyminiszteri posztot töltötte be, nagyon beteg ember; és csak Attlee miniszterelnök lojalitása – amely bizonyos értelemben hasonló Truman elnök közismert hűségéhez barátai iránt, függetlenül attól, mi történik velük – akadályozta meg a változást.” – írt a korabeli sajtó.⁷⁴ Attlee 1950 őszén már felvetette Bevinnek, hogy engedje el a külügyminiszteri posztot és vegye át a Pénzügyminisztérium irányítását, de Bevin visszautasította az ajánlatot. Magántitkára egyszer megjegyezte: döntésének egyik oka az volt, hogy egyáltalán nem lelkesedett az ötletért, hogy átadja a külügyminisztériumot bármelyik kollégájának. Egyiküket sem tartotta alkalmasnak arra, hogy ekkora felelősség terhelje a vállát.⁷⁵ Márciusban azonban a miniszterelnök kénytelen volt megkérni, hogy mondjon le, mert egészségi állapota már-már veszélyeztette a külügyminisztérium működését. Az időzítés igen szerencsétlen volt: a döntést Bevin hetvenedik születésnapján ünnepségén közölték vele. Aznap este keserűen így szólt feleségéhez: „Kirúgtak.” Több mint egy hónappal később, 1951. április 14-én Ernest Bevin meghalt.⁷⁶ Bár élete utolsó hónapjai szomorú árnyékot vetettek figyelemre méltó karrierjére, bátran mondhatjuk, hogy öröksége ma is él. De milyen is ez az örökség?

•

„Ugyanakkor elismerjük a jól összehangolt és határozott fellépés szükségességét, és az újonnan létrehozott szervezet hangsúlyozza ezt az igényt.”⁷⁷

72 Adonis 2021: 288.

73 Warner 1994: 119.

74 Részlet a *Baltimore Sun* című újság „Britannia új külügyminisztert kap” című cikkéből, 1951. március 10. TNA FO 371/90934. 1951. Reaction to resignation of HM Secretary of State Mr Bevin. Erről lásd: Britain Gets a New Foreign Secretary.

75 Warner 1994: 119.

76 Weiler 2016: 185.

77 Ernest Bevin, *The Scotsman*, 1950. május 19. The United Kingdom.

Peter Weiler megfogalmazása szerint a történészek többsége elismerően értékeli Bevin külügyminiszteri munkásságát, különösen azt, hogy Nagy-Britanniát gazdasági nehézségei ellenére is meghatározó „világhatalmi szerepben tartotta. Alan Bullockra hivatkozva kiemeli, hogy a történész mindig is nagyra értékelte Bevin úgymond »nagyszabású tervét«, amelynek célja Nyugat-Európa, beleértve Nyugat-Németország megerősítése és egyesítése volt, valamint az ehhez szükséges amerikai támogatás megszerzése. Az is kétségtelen, hogy Bevin, ha nem is egyedül, de meghatározó szerepet játszott a NATO létrehozásában, amely a következő négy évtizedben a Nyugat katonai szervezetének alapját képezte. Amennyiben ez a rendszer valóban megteremtette az erőegyensúly stabil alapját, és ezáltal fenntartotta a békét Európán belül, akkor Bevin teljesítménye kiemelkedőnek tekinthető. Weiler szerint, ha abból indulunk ki, hogy a Szovjetunió valós fenyegetést jelentett Európa egészének meghódítására, vagy hogy Nagy-Britannia birodalmi szerepének visszaszorulása komoly instabilitást okozhatott volna, akkor egyértelmű, hogy Bevin külügyminiszteri tevékenysége meghatározó volt a korszak geopolitikai egyensúlyának alakításában.⁷⁸

Bevin stratégiája egy olyan tudatosan felépített külpolitikai program volt, amelyben az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok egyaránt szerepet kapott, és amelynek hosszú távú hatásai meghatározták a hidegháborús hatalmi egyensúlyt. Az általa kialakított politikai és katonai rendszer nem csupán a Szovjetunió európai terjeszkedését akadályozta meg, hanem hosszú távon is biztosította a transzatlanti együttműködés alapjait. Bevin öröksége tehát kettős. Kétségtelen, hogy aktív és elkötelezett szerepet vállalt a NATO megalapításában és a hidegháborús nyugati politika formálásában, ugyanakkor eredményeit egy sokszereplős nemzetközi kontextusban kell értelmezni, ahol más aktorok – különösen az Egyesült Államok, Franciaország, valamint a brüsszeli szerződés államai – egyaránt kulcsszerepet játszottak. A NATO létrejötte tehát nem egyetlen ember, hanem egy komplex diplomáciai folyamat eredménye volt. Pályafutásának végső szakaszát ráadásul elszalasztott lehetőségek jellemezték, úgy mint az európai integrációhoz való csatlakozás elmaradása⁷⁹ és az

78 Weiler 2016: 185.

79 Erről bővebben lásd: M. Madarász 2017: 45–64.

amerikaiakkal való „különleges kapcsolat” túlértékelése; valamint illúziók: a brit világhatalmi státuszba vetett hit, a brit külpolitikai autonómiába vetett túlzott bizalom is beárnyékolták politikáját.⁸⁰ „Összetett karakter volt; egyesek szerint ő járult hozzá Anglia hanyatlásához, mások szerint nem volt képes szocialista külpolitikát folytatni, s túlságosan Amerika szekeréhez kötötte Anglia sorsát.”⁸¹ Alan Bullock⁸² értelmezésében a „szocialista külpolitika” olyan irányvonalat jelenthetett volna, amely a nemzetközi szolidaritást, a gyarmati rendszerek gyorsabb felszámolását és a gazdasági egyenlőtlenségek enyhítését helyezte volna előtérbe – szemben Bevin realista, hatalmi egyensúlyra építő, gyakran az imperia- lizmus elemeit is megőrző gyakorlatával. Bullock szerint „bármilyen is a végső ítélet”, Bevin azon kevesek közé tartozott, akik valóban formálták koruk történelmét. „Bíráói sem tagadhatják azt a hármas eredményt, amely Bevin nevéhez fűződik:” a brit szakszervezeti mozgalom megerősítése, a nemzeti erőforrások mozgósítása a második világháború alatt, és külügy- miniszterként a jóléti állam alapjainak biztosítása egy „kevert gazdaságú” Nagy-Britanniában. Bullock különösen jelentősnek tartja azt, hogy Bevin diplomáciai ügyességgel biztosította az amerikai támogatást, amely kulcs- szerepet játszott Nyugat-Európa gazdasági talpra állításában.⁸³ Bevin úgy képzelte, hogy Nagy-Britannia közvetítő szerepet tölthet be Európa és az Egyesült Államok között. A valóság azonban másként alakult: Európa fokozatosan önálló utat kezdett járni. Franciaország – amelyről Bevin úgy vélte, hogy nem képes vezető szerepre – 1950 májusában létrehozta az Európai Szén- és Acélközösséget, amely később az Európai Gazdasági Közösség alapjául szolgált. Az 1949-es fontválságot követően az Egyesült Államok belátta, hogy Nagy-Britanniát nem lehet rákényszeríteni az európai integrációra, és el kellett ismernie az ország sajátos gazdasági érdekeit. Ugyanakkor az amerikai döntéshozók továbbra sem kezelték Nagy-Bri- tanniát teljesen különállónak a többi európai hatalomtól, és végül Franciaország vezető szerepét is elfogadták a kontinensen. Peter Weiler szerint Bevin egyik legnagyobb tévedése az volt, hogy nem csatlakozott az európai együttműködéshez, hanem inkább egy idealizált „különleges

80 Weiler 2016: 185.

81 H. Haraszi 1987: 519.

82 Erről: Bullock 1983.

83 H. Haraszi 1987: 517–519.

kapcsolatot” próbált kialakítani az Egyesült Államokkal, amely végül nem hozta meg a várt stratégiai előnyöket.⁸⁴ A hidegháború militarizált világának költségei – gazdasági hanyatlás, neokolonialista háborúk és a társadalmi fejlődés elmaradása – árnyékot vetnek eredményeire. Kétségtelen, hogy nagyformátumú diplomata és politikus volt, ugyanakkor ember is: végtelenül hiú volt, a szokásainak rabja, de hibái és kétes döntései ellenére is maradandót alkotott. Megannyi eredményt sorolhatnánk fel, de írásunk szempontjából most csak egyet emelünk ki ismét: Bevin külügyminiszteri tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, vagyis a NATO létrehozásához.

„De az a rendszer, amelyet most létrehozunk, nem fog, mint a totalitárius államok rendszerei, kényszerre és erőszakra épülni. Ez szabadon választott; fenntartja a népek szabadságát. És ebben a szabad választásban rejlik a legnagyobb erőnk és reményünk, mert szilárdan hisszük, hogy a szabad embert soha nem győzheti le a szolga.”⁸⁵

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

MNL OL XIX-J-1-a 72. doboz. (Külügyminisztérium – Béke-előkészítő Osztály [1945–1951])

The National Archives of UK (TNA)

FO – Records created or inherited by the Foreign Office

TNA FO 371/79919. North Atlantic Treaty: ratifications; Soviet objections to Pact; meeting of Foreign Ministers; talks on security; signature by Secretary of State in Washington; administration; staff matters; procedural rules. 1949.

TNA FO 371/79218. Defence of Western Europe: proposed North Atlantic Pact.

TNA FO 371/79219. Defence of Western Europe: proposed North Atlantic Pact.

TNA FO 371/90934. Reaction to resignation of HM Secretary of State Mr Bevin.

⁸⁴ Weiler 2016: 182.

⁸⁵ Ernest Bevin, *The Scotsman*, 1950. május 19. Forrás: The United Kingdom.

Records of the Ministry of Defence (DEFE)

TNA DEFE 11/19. North Atlantic Treaty Organisation (NATO) military organisation.

Records of the Cabinet Office (CAB)

TNA CAB 129/32/34. Cabinet Memorandum 18 February 1949. The North Atlantic Pact.

TNA CAB 129/33/16. Cabinet Memorandum 8th March 1949. The North Atlantic Pact.

Minutes of the Fifth Meeting of the Washington Exploratory Talks on Security, July 9, 1948, 10 a. m. Foreign Relations of the United States, 1948, Western Europe, Volume III. Document 117. 840.20/7–748. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v03/d117>, utolsó letöltés: 2025. február 5.

Attlee, Clement 1954: *As It Happened*. London.

Insall, Tony – Salmon, Patrick (eds.) 2015: *The Brussels and North Atlantic Treaties, 1947–1949. Documents on British Policy Overseas*. Series I, Volume X. London–New York.

Britain Gets a New Foreign Secretary.

<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/attlees-britain/ernest-bevin-resigns/>, utolsó letöltés: 2025. január 20.

The United Kingdom.

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/history_pdf/20161130_19490404_UK-s.pdf, utolsó letöltés: 2025. február 9.

Hivatkozott irodalom

Adonis, Andrew 2021: *Ernest Bevin. Labour's Churchill*. London.

Anderson, Grey (ed.) 2023: *Natopolitanism. The Atlantic Alliance since the Cold War*. London–New York.

Birke, Adolf M. – Wentker, Hermann 1994: *Deutschland und Rußland in der britischen Kontinentalpolitik seit 1815 / Germany and Russia in British Policy 1763 towards Europe since 1815*. München – New Providence – London – Paris. <https://doi.org/10.1515/9783110953961>

- Broad, Roger 2001: *Labour's European Dilemmas. From Bevin to Blair*. Contemporary History in Context Series. London.
- Bullock, Alan 1983: *Ernest Bevin. Foreign Secretary, 1945–1951*. Vol 3. London–New York.
- Egedy Gergely 1991: *Nagy-Britannia története, 1945–1987*. Budapest.
- Ferrell, Robert H. 1995: *Harry S. Truman. A Life*. Columbia. <https://doi.org/10.1080/03612759.1995.9949219>
- H. Haraszi Éva 1987: Alan Bullock: Ernest Bevin, foreign secretary, 1945–51. *Századok* (121.) 2–3. 517–519.
- H. Haraszi Éva 2002: *Anglia és Magyarország párhuzamos története, 1945–1951*. Budapest.
- Hopkins, Michael F. 2005: *Oliver Franks and the Truman Administration. Anglo-American Relations, 1948–1952*. Routledge, London. Chapter 7. Devaluation of the Pound. https://ereader.perlego.com/1/book/1697579/21?page_number=120 (e-book)
- Kaplan, Lawrence S. 1988: *NATO and the United States: The Enduring Alliance*. New York.
- Kaplan, Lawrence S. 2015: *The Conversion of Senator Arthur H. Vandenberg. From Isolation to International Engagement*. Kentucky. <https://doi.org/10.5810/kentucky/9780813160559.001.0001>
- M. Madarász Anita 2017: Az Egyesült Királyság szerepe Európa talpra állításában, 1945–1955. *Öt Kontinens* No 2014/2. 45–64.
- M. Madarász Anita 2023: *Kulturális csatatér. Brit–magyar diplomácia, 1945–1970*. Budapest.
- Margolies, Daniel S. (ed.) 2012: *A Companion to Harry S. Truman*. Blackwell Companions to American History. Oxford. <https://doi.org/10.1002/9781118300718>
- Peacock, Erica 2019: One man's vision: Ernest Bevin and the creation of NATO. 2019. április 4. *The National Archives Online*. <https://blog.nationalarchives.gov.uk/one-mans-vision-ernest-bevin-creation-nato/>, utolsó letöltés: 2025. február 04.
- Radice, Giles 2008: *The Tortoise and the Hares*. Tunbridge Wells.

- Riedenstein, Clara 2024: The Odd Couple: NATO's Founding Fathers. How an English trade unionist and a Missouri farmer forged the world's foremost military alliance. *CEPA at 20*. 2024. július 1. <https://cepa.org/article/the-odd-couple-natos-founding-fathers/>, utolsó letöltés: 2025. január 20.
- Sloan, Stanley R. 2016: *Defense of the West: NATO, the European Union and the Transatlantic Bargain*. Manchester.
- The Berlin Blockade. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_136188.htm, utolsó letöltés: 2025. február 05.
- The United Kingdom and NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162351.htm%3FselectedLocale%3Den, utolsó letöltés: 2025. február 06.
- Thomas-Symonds, Nicklaus 2012: *Attlee: A Life in Politics*. London–New York. Chapter 18. Britain and America, 1945–51. https://ereader.perlego.com/1/book/919403/28?element_originalid=c18 (e-book)
- Warner, Geoffrey 1994: Ernest Bevin and British Foreign Policy, 1945–1951. In: Craig, Gordon A. – Loweneheim, Francis L. (eds). *The Diplomats, 1939–1979*. Princeton–New Jersey, 1994. 103–134. <https://doi.org/10.2307/j.ctv8pz9nc.9>
- Webber, Mark – Hyde-Price, Adrian (eds.) 2016: *Theorising NATO. New Perspectives on the Atlantic Alliance*. Oxon–New York. <https://doi.org/10.4324/9781315658001>
- Weiler, Peter 2016: *Ernest Bevin*. Oxon–New York.